

BALKANLARDA KİLİSELERİN AYRIŞMASIYLA BAŞLAYAN
MAKEDONYA SORUNU

*Ercan YÜCEL
**Şerif GENÇ
***Yalçın BALCI
****Özhan TONBUL
*****Mercan NESLİOĞLU
*****İlker BÜYÜKLEYLA
*****Sonay RANDA GÜZELOĞLU

Makale Türü : Araştırma Makalesi
Makale Gönderme Tarihi :21.12.2023
Makale Kabul Tarihi :24.01.2024
Atıf Bilgisi:

Ercan Yücel, Şerif Genç, Yalçın Balcı, Özhan Tonbul, Mercan Neslioğlu, İlker Büyükleyla, Sonay Randa Güzeloğlu, "Balkanlarda Kiliselerin Ayrışmasıyla Başlayan Makedonya Sorunu", *International Journal Of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 2, Vol: 2, Issue: 1, 2024, ss. 384-396.

Özet

Makedonya Osmanlı Devleti'ne katıldığı 15. yüzyıldan itibaren bir Türk toprağı ve Türk vatani olmaya devam etmiştir. 19. Yüzyılda başlayan milliyetçilik akımları önce Yunanlıları, Sonra Sırpları, Karadağlıları, Bulgarları ve Arnavutları Osmanlı topraklarından koparıken Rumeli'de kalan son Türk topraklarından biri Makedonya olmuştur. Makedonya'nın bu duruma gelmesinde en büyük etken Balkan Savaşlarıdır. Bu savaşlara kadar Makedonya'da Osmanlı Devleti'ne yönelik hiçbir başkaldırı olmamıştır. Ancak Bulgar ve Yunan çatışmalarının önlenememesi, bu topraklarda da Makedon milliyetçiliğinin doğuşunu hazırladı. Bu hazırlık İttihat Terakki Cemiyeti'nin politikalarıyla da birleşince Rumeli'deki son büyük Türk kalesi de ayrılış noktasına geldi.

Bu makalede Makedonya'nın 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı topraklarından ayrılışı ve bu topraklar üzerinde meydana gelen çatışmaları incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, İhtilal, İttihat, Makedonya, Osmanlı

* Müdür, Antakya Sümerler Ortaokulu Müdürü, ercanyucel@windowslive.com, Orcid: 0000-0003-4892-1303

** Müdür Yardımcısı, Karaçay Hürriyet Ortaokulu, serif-genc@hotmail.com, Orcid: 0009-0009-3744-3247

*** Müdür, Narlıca cumhuriyet ilkokulu, yalcin.balci@hotmail.com, Orcid no: 0009-0002-7299-852X

**** Müdür Karaçay Hürriyet İlkokulu, ozhantonbul@gmail.com, Orcid no: 0009-0001-2019-5883

***** Uzman öğretmen, Mızraklı Atatürk Ortaokulu, neslimercan1@gmail.com, Orcid no: 0009-0009-9610-1570

***** Öğretmen, Harbiye Esenbulak Ortaokulu, ilker-buyukleyla91@hotmail.com, Orcid no: 0009-0003-4254-4233

***** Müdür Yardımcısı, Çekmece Şehit Türkmen İlkokulu, randasonay@hotmail.com, Orcid no: 0009-0006-3265-2451

Abstract

Macedonia has continued to be a Turkish land and Turkish homeland since the 15th century when it joined the Ottoman Empire. While the nationalist movements that started in the 19th century removed first the Greeks, then the Serbs, Montenegrins, Bulgarians and Albanians from the Ottoman lands, Macedonia became one of the last remaining Turkish lands in Rumelia. The biggest factor in Macedonia coming to this situation is the Balkan Wars. Until these wars, there was no rebellion against the Ottoman Empire in Macedonia. However, the failure to prevent Bulgarian and Greek conflicts paved the way for the emergence of Macedonian nationalism in these lands. When this preparation was combined with the policies of the Committee of Union and Progress, the last major Turkish castle in Rumelia came to the point of departure.

This article examines the separation of Macedonia from Ottoman lands in the late 19th century and the conflicts that occurred on these lands.

Key Words: Balkans, Revolution, Union, Macedonia, Ottoman

Giriş

Makedonya, Selanik vilayetinin tamamını Kosova ve Manastır'ın Arnavutluk'tan kalan kısmını içine alan bölgeye denilir¹. Orta Avrupa'yı Akdeniz'e bağlayan yollar bu bölgeden geçmektedir. Ulaşım yolları üzerinde olduğundan dolayı bölge de ticaret gelişmiştir. Ticaretin yanısıra bölge önemli tarım arazilerine sahipti. Tüm bunlar Makedonya'nın önemi artırmakta idi. Ekonomik değerinin yanında Makedonya, etnik farklılıklar mozaigi idi. Bölge de Türkler, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Ulahlar, Arnavutlar² ve Yahudiler yaşamaktaydı³. Makedonya ismini Osmanlı Devleti kullanmamıştı, devletin son dönemlerinde bölgeye “*Vilayet-i Selâse Umumî Müfettişliği*” adı verilmiştir⁴.

1904 yılında Vilayet-i Selase Umumi Müfettişi olarak atanan Hüseyin Hilmi Paşa'nın yaptırdığı nüfus sayımına göre etnik dağılım şu şekildeydi: Müslüman, (çoğu Türk, bir kısmı Arnavut) 1.508.507; Bulgar 896.497; Rum 307.000; Sırp 100.717 ve Valak 99.000 toplam ise 2.911.700 kişi olarak tespit edilmişti⁵. Nüfus yoğunluğu bakımından ikinci sırada yer alan Bulgarlar Makedonya üzerinde hak iddia ediyorlardı. Yine Bulgar Eksarhanesine bağlı okullarda müfettişlik yapan Vasil Kănčov 1900 yıllarında Makedonya'da 1.181.336 kişi ile Bulgarları en kalabalık topluluk olarak gösteriyordu. Bu sayıma göre yoğunluk sırasına göre; ikinci Türkler; üçüncü, Rumlar; dördüncü, Arnavutlar gösteriliyordu. Farklı etnik gruplar tarafından yapılan nüfus sayımları ile her millet kendini daha kalabalık olarak göstermeye çalışıyordu. Bu bölgenin nüfusunun çok çeşitli olması Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan milli hareketlerin en yoğun yaşandığı bölge olmasına neden olmuştu. Bölgeye hâkim olmaya

¹ Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara 1987, s.81

² Cansel, Kaya, “*Makedonya Sorununun Tarihsel Gelişimi*” Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, S.100; Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara 1987, s.82.

³ Armaoğlu, a.g.e, s.581

⁴ Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara 1987, s.81

⁵ Fahir Armaoğlu, 19. yy. Siyasî Tarihi 1789–1914. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi (1997), s.581

çalışan Bulgarlar, Sırp ve Rum nüfus yoğunluğundan kaynaklı hak talepleri dışında geçmişe dayalı hak talepleri de vardı. Adı geçen bu milletler tarihin belirli dönemler de Makedonya da hâkimiyet kurmuş olmalarından yola çıkarak bu topraklar üzerinde aidiyet iddiasında bulunuyorlardı⁶. Bu milletlerin bu bölgeye sahip olmak istemelerindeki asıl amaçlarını şöyle sıralayabiliriz: Bulgarlar, Ege Denizi'ne açılmak için, Sırp Selanik'i işgal etmek için, Yunanlılar ise sınırlarını kuzeye doğru genişletmek için, Makedonya'yı istiyorlardı⁷.

1789 Fransız İhtilalinden sonra milli devlet kurma mücadelesine giren Balkan ulusları hem dini hem de siyasi açıdan mücadeleye etmeye başladılar. 19. yy boyunca süren mücadeleler sonunda bu milletler yukarıda bahsedildiği gibi hem dini hem de siyasi muhtariyetlerini kazanmaya başlamışlar ve sürekli dini ve siyasi nüfus bölgelerini genişletmişlerdi. Bu milletler Osmanlı Devleti'nin de zayıf durumundan faydalanarak nüfusu kozmopolit olan hiçbir zaman tek bir milletin ekseriyet sağlamadığı Makedonya'da etki alanlarını artırmaya çalıştılar. Bu nedenle hem kendi aralarında hem de Osmanlı Devleti ile sürekli çatıştılar⁸. Karşılıklı iddiaların çatışması Osmanlı Devleti'ni yeni bir sorun ile karşı karşıya getirdi. Bu sorunun adı "*Makedonya Sorunu*" idi⁹. Milli kimlik süreci yaşanan Makedonya'da çatışmayı şiddetlendiren en önemli faktör ise 1870 yılında Bulgar Eksarhlığı'nın kurulması olmuştu. Bundan sonra yaşanacak olaylar Bulgar Eksarhanesi ile Rum Kilisesi Bulgar dini mücadelesi gibi görünse de bölge de yaşanan çatışma Makedonya'nın dini ve siyasi açıdan millileşme mücadelesini teşkil eder¹⁰.

19. yy. başlarına kadar Osmanlı Devleti'nin "millet" sistemi içinde Ortodoks milli kimliği ile kayda değer bir sorun yaşamadan idare ettiği Makedonya'da dünyada meydana gelen olaylarında –Fransız İhtilali vs.- etkisi ile millileşme cereyanları baş göstermişti. Bu millileşme hareketi Makedonya'da yaşayan etnik yapıları iki güce karşı mücadeleye zorluyordu. Birincisi; Fener Rum Patrikhanesi idi. Fransız İhtilali ile milli kimliklerin etkili olmaya başlaması Helen Milli kimliği benimseyen patrikhane tarafından Helen kültürünü yaymak için dini otoritesi kabul edildiği etnik unsurlar üzerinde şiddetli bir asimile politikası izlemeye başladı. İzlenen asimile politikası Bulgarlar ile patrikhane arasındaki mücadeleyi artırdı. Bu mücadeleyi Bulgar Eksarhanesi'nin kuruluşu da sonlandıramadı. Aksine daha da

⁶ Armaoğlu, a.g.e, s.581-582.

⁷ Cansel Kaya, *Makedonya Sorunu'nun Tarihsel Gelişimi*, İstanbul 2011, s.105

⁸ Kaya, 2011, a.g.e s.106

⁹ Armaoğlu, a.g.e, s.581-582

¹⁰ Armaoğlu, a.g.e. s.582

derinleşmesine neden olmuştu.

Bulgar Eksarhanesi'nin Makedonya Nüfus Artırma Teşebbüsleri

Bulgar Eksarhanesi, kurulu beratında belirtilen yetki alanından memnun değildi. Ancak fermanın 10. maddesine dayanarak yetki alanını genişletmek istiyordu. Bu maddenin uygulanmasını isteyen Bulgarların baskıları sonuç vererek, Ohri ve Üsküp piskoposluk bölgelerinde halk oylaması yapılmaya başlandı. Yapılan oylama sonucunda Ortodoks nüfusun onda dokuzu Bulgar Eksarhlığına bağlanmak için oy verdi. Bundan sonra patrikhane ve Eksarhane arasındaki ilişkilere, Bulgarların, fermanın onuncu maddesini uygulamasını sağlama çabaları, Yunanlıların ise bunu engelleme çabaları damgasını vuracaktı¹¹. Fermana göre, belli bir bölge halkının dini açıdan Eksarhaneye bağlanması o yerin halkını üçte ikisinin kararı ile gerçekleştirilecekti. Makedonya'da nüfus sahibi olmak isteyen Bulgar papazlar, Rum Patrikhanesine bağlı, Bulgarlar, Ulahlar hatta Rumları Bulgar Eksarhanesine bağlamak için her yolu denediler¹². Bulgarların bu faaliyetlerine karşılık olarak, Rumların da aynı faaliyetler de bulunmaları Makedonya'da kiliseler arası rekabete dönüştü. Bu rekabet uğruna şiddete bile başvurmaktan çekinmeyen Bulgarlar ve Yunanlıların tutumu, Makedonya'yı kan gölüne çevirdi.

Makedonya'da yaşanan bu rekabetin ilk hareketleri 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra başladı. Ayestefanos Antlaşması ile Makedonya'nın Bulgaristan'a bırakılması Eksarhlık yanlıları için ödül olarak algılanırken diğer etnik unsurlar duruma tepki duyuyorlardı. Ayestefanos Antlaşmasının uluslararası camiâ da kabul görmemesi yerine Berlin Antlaşması'nın imzalanması ve Makedonya topraklarının Bulgaristan'ın elinden alınması Bulgar arasında hayal kırıklığına neden oldu.

Makedonya'da Çete Faaliyetleri

1880'li yıllarda Makedonya'da Bulgar milli davasında iki akım vardı: Birincisi "evrimci", diğeri "devrimci", akımdı. Devrimciler, silahlı mücadele taraftarı iken, evrimciler okul ve kilise mücadelesine önem veriyorlardı. Kilise ve mektep mücadelesinde Rumlar daha öndeydiler. Çünkü yıllarca Ortodoks kilise ve mektep politikası Rum Patrikhanesi tarafından belirlenmişti. Geçmişten gelen bu birikim Yunanlılar tarafından bu dönemde de kullanılmaya devam edildi. Yunanlılar eğitimin geliştirilmesi için Makedonya'da birçok yerel dernek kurulmuştu. Bu faaliyetler sayesinde Selanik ve Manastır'da 1877'de 256 civarında olan Rum

¹¹ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları (2001), s. 78

¹² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.7, s.151

okullarının sayısı 20 yıl gibi bir süre de 1896 yılında hemen hemen üç buçuk katı artarak 907'ye çıkarılmıştı. Bu okullarda eğitim gören öğrenci sayısı ise beş kat artarak 10.968'den 53.633'e çıktı¹³. Buradan anlaşıldığı gibi Makedonya'da Yunan propagandası daha başarılı idi. Bu başarı karşısında bölgede birçok Bulgar okulu kapandı¹⁴.

Bulgar “evrimci” akım taraftarları için durum güçtü. Bölgedeki Yunan okulları ve propagandası ile mücadele etmek zor görünüyordu. Evrimciler ilk başarılarını 1879' da Selanik'te Bulgar İlkokulunun yeniden açılmasıyla gösterdiler. Bu tarihten sonra Bulgar okulları Makedonya'da gelişmeye başladı. Makedonya'da 1882/83 öğretim yılında 323 Bulgar öğretmen ve 14.815 öğrenci bulunuyordu. Bunu izleyen öğretim yılında öğretmen sayısı 375'e, öğrenci sayısı 17.864'e ulaşmıştı¹⁵. Makedonya'daki eğitim öğretim işlerini organize etmek amacıyla “Eksarhlık Okul Vekâlet'inin” kurulması ile Bulgar eğitim sistemi bölge de başarı sağlamaya başladı.

1880'li yıllara gelindiğinde Babîâli ile patrikhane arasında patrikhanenin ayrıcalıkları konusunda bazı anlaşmazlık yaşamaktaydı. II. Abdülhamit Rumlara karşı Makedonya'da Bulgar'ı destekledi. Berlin Antlaşması sonrası Bulgar Eksarhanesine bağlı bir Makedonya olabileceği düşüncesiyle Bulgarlara karşı iyimser davrandı¹⁶. Makedonya'da kilise ve okul çatışması sadece Bulgarlar ve Rumlar arasında cereyan etmiyordu. Sırp'ların da bölge üzerinde hak talepleri vardı. Babîâli, Balkanlardaki siyasi gelişmelere paralel olarak denge politikası izliyordu. 1880'li yıllarda Rumlara karşı Bulgarları destekleyen Babîâli 1895 yılında Bulgaristan'ın Doğu Rumeli'yi topraklarına katma girişimi sonrasında Sırp'ları destekleyecektir. II. Abdülhamit kilise ve mektep mücadelesinde patrikhanenin Balkanlar'ı Rumlaştırma politikasına karşı diğer unsurları destekledi¹⁷. Sırp'lar, okul konusunda Bulgarlar ve Rumlar kadar başarılı olamamıştı. Ama artık Makedonya Sırp, Bulgar ve Rumların rekabetine sahne olacaktı. Bu rekabette her taraf diğer tarafların aleyhine nüfus bölgesini genişletmeye çalışıyordu.

Makedonya Komitesi'nin Kuruluşu

Makedonya'da Bulgar, Yunan ve Sırp'lar arasındaki çatışmalar ilk önceleri askeri boyuttan çok, kültürel ve dini yönde idi. Makedonya Bulgarları kiliselerinin ayrılması ile Rum Patrikhanesi'nin etkisinden kurtulup kendi milli kiliselerinin etkisine giriyorlardı. Okulların

¹³ Adanır, a.g.e, s.111.

¹⁴ Adanır, a.g.e, s.112.

¹⁵ Adanır, a.g.e, S.112

¹⁶ Adanır, a.g.e, S.112

¹⁷ Haydar Çoruh, *Osmanlı'da Değişim Rüzgarları*, Hatay, 2013,s.109

da genellikle kiliselere bağılı oldukları göz önüne alınırsa, Bulgarlar din adamları sayesinde Makedonya Bulgarları üzerinde etkili oluyorlardı. Bu duruma hiç şüphesiz Yunanistan ve hatta Sırbistan tepkisiz kalmıyordu. Onlarda aynı yolu kullanarak hareket edince Makedonya’da kilise ve okullar ya da din adamları ve öğretmenler etkili birer silah durumuna gelmiş oluyordu¹⁸. Papaz ve öğretmenler siyasi bir propaganda aracı gibi kullanan Bulgarların amacı, Makedonya Bulgarları arasında Bulgaristan’ın birleşme arzusunu kamçulamaktı. Kültürel ve dini yönden yapılan bu çalışmaların yanında askeri faaliyetlerde de bulunuluyordu. Bulgarların amaçlarını gerçekleştirmek için denedikleri diğere bir yöntem ise Makedonya’da çeteler kurarak karışıklık çıkarıp büyük devletlerin tepkisini bölgeye çekmekti. Bölge de karışıklık çıkarıp huzuru bozmak için örgütlenmeye başladılar. İlk örgütlenme hareketi 1890 yılında Sofya’da, “*Merkezi Edirne- Makedonya Komitesi’nin*” kurulması ile başlamıştır. Bu komitenin amacı adı geçen bölgelerden gelen Bulgar göçmenlerine yardımcı olmaktı. Fakat örgüt kısa süre de siyasi nitelik kazandı ve Makedonya’da karışıklık çıkarmak için faaliyetlere başladı¹⁹. Yine 1893’te Makedonyalı Bulgarlar tarafından Makedonya Komitesi kuruldu. Komite Makedonya’nın özerkliği fikrini benimsemişti. Bu amacı gerçekleştirmek için seçtiği yol “*Çetecilik*” oldu. Makedonya Komitesi 1895’te ikiye bölündü. Bulgarlar, Makedonya Komitesi’ne hâkim olmak istiyorlardı. Komitenin faaliyetlerini kontrol altında tutabilmek için, 1895’te Sofya’da “*Üstün Komite*” adıyla yeni bir komite kurdular. Makedonya komitesi içinde bir grup, “*Makedonya Makedonyalılarıdır*” sloganı ile bağımsız Makedonya’yı savunuyordu²⁰. Bunlar bir yandan da Bulgaristan’a bağlanmaktan ise Osmanlı içinde muhtar bir Makedonya’yı tercih ediyorlardı.²¹ Fakat Üstün Komite’nin Bulgar taraftarı olması, doğal olarak Makedonya’da görüş ayrılıklarına sebep olmaktaydı. Bulgaristan ve Üstün Komiteye bağılı olanlar “*Vrhovistler*” ve Selanik grubuna bağılı olanlar ise “*Merkezciler*” veya “*Santralistler*” adını aldılar. Bulgar hükümeti tarafından yönetilen Vrhovistler, Makedonya’yı karıştıran en aktif örgüt oldu. Bulgarların bu faaliyetlerine, Yunanlıların ve Sırpaların tepkisiz kalması mümkün değildi. Sırp ve Yunanlılar, Makedonya’da Bulgarlara karşı ortak hareket etmek için anlaşma zemini aramış olsalar da, paylaşım konusunda uzlaşma olmadığından ittifak sağlanamadı²².

Makedon Devrimci Örgütünün Kuruluşu

¹⁸ Armaoğlu, a.g.e, s.582

¹⁹ Armaoğlu, a.g.e, s.583

²⁰ Armaoğlu, a.g.e, s.584

²¹ Cansel Kaya, Makedonya Sorunu’nun Tarihsel Gelişimi, İstanbul 2011, s.107

²² Armaoğlu, a.g.e, s.584; Uzer, a.g.e, s.117

Bulgar ulusal mücadelesinde ortaya çıkan önemli bir gelişme ise “*devrimci*” akım taraftarlarının, 1890’lı yıllarda devrimci silahlı örgütler kurmaya başlaması olmuştur. Bu örgütlerin kurulması sürecini, Osmanlı Devleti’nin hızla yıkılması ve Makedonya’nın komşu ülkeler arasında paylaşılması tehlikesi hızlandırmıştır. 1895’lerden itibaren Makedonya sorununda bu örgütler önemli rol oynayacaklardı.

1893’te Selanik’te “*Makedon Devrimci Örgütü*” diye adlandırılan devrim komitesi oluşturuldu. Bu örgütün adı sonraki tarihlerde birkaç kez değiştirildi ve 1905’ten itibaren “*İç Makedon Devrimci Örgütü*” (İMDO) adını alan bu örgütün amacı; “*Makedonya’nın Otonomisini*” sağlanmasıydı²³.

Yüksek Makedonya Örgütü’nün Kuruluşu

Bulgaristan’da İç Makedonya Örgütü’nden başka Mart 1895’te “*Yüksek Makedonya Komitesi*” (YMK) kuruldu. Bu örgütler komite üyesi olan öğretmenler sayesinde Bulgar okullarını da kontrol altına almaya çalıştılar²⁴. Bulgar davası için mücadele edecek olan bu iki örgüt çete savaşları ve isyanlarla Makedonya Sorununu, bir taraftan Avrupa devletlerinin diğer yandan Jön Türklerin gündemine taşıdı²⁵.

1895 yılında, Berlin Antlaşması’nın özellikle azınlıkların yaşadığı yerlerde ıslahat yapılması ile ilgili maddesinin gereğinin yapılmadığı iddiası ile Ermeniler İstanbul’da protesto gösterileri yaptılar. Bu protesto gösterileri devletin çeşitli bölgelerine sıçradı. Avrupalı Devletler, başta Doğu Anadolu olmak üzere azınlıkların yaşadığı bölgelerde ıslahat yapılmasını istiyorlardı. Genç Osmanlılar ise bu durum karşısında tepki göstererek meclisin açılmasını ve umumi reform yapılmasını talep ettiler. Bu gelişmeler Bulgaristan için aranan fırsat olmuştu. Çünkü Bulgarlar göçmen dernekleri için reform istekleri bulunuyordu. Yalnız Avrupa Devletleri’nin dikkatlerini Makedonya’ya çekmek gerekiyordu. Bu nokta da görev Bulgar Makedon Örgütlerine düşüyordu. Bulgar hükümeti ile işbirliği içinde hareket eden bu örgütler, Makedonya isyanlar çıkararak Avrupa kamuoyunun dikkatini bölgeye çekiyorlardı. 1895 yılında Yüksek Makedonya Komitesi tarafında “*Melnik İsyanı*” çıkarıldı. Bulgarlar amacına ulaşmıştı. Bu olay üzerine Avrupa ve Rusya, bölgeyle ilgilenmeye başladı. Rus Çarı II. Nikola, Ferdinand’ı Bulgar Prensi olarak tanımaya hazır olduğunu açıkladı. Bu gelişmeler üzerine II. Abdülhamit tarafından Ferdinand, 1896’da Bulgar prensliğine ve Doğu

²³ Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, 2008, s. 46

²⁴ Hacısalihoğlu, a.g.e, s.48

²⁵ Hacısalihoğlu, a.g.e, s.47

Rumeli Valiliğine atadı²⁶.

Makedonya Devrimci Sosyal Demokrat Grubu

1890'lı yılların ilk yarısında Makedonya'da Bulgar Sosyalist akımlar ortaya çıkmaya başladı ve 1896 yılı başında "*Bulgaristan Sosyal Demokrat İşçi Partisi*" kapsamında bir "*Makedonya Devrimci Sosyal Demokrat Grubu*" oluşturuldu. Bu grup ünlü Bulgar sosyalist D. Blogoev nüfusu altındaydı. Blogoev, Makedonya'nın Bulgaristan ile birleşmesini hayal olarak niteliyordu. Selanik'e kadar Makedonya topraklarını kendi sınırlarına içine almak isteyen Avusturya, bu bölgede büyük bir Bulgaristan istemeyecektir. D. Bolgoev'in "*Makedonya'nın Makedonyalılarca özgürleştirilmesi*" düşüncesi Makedonyalı devrimci Gotse Delçev tarafından desteklendi. Eğer Makedonya'nın kaderini Makedonyalılar belirleyecekse halkın devrimci örgütlere katılması gerekiyordu. G.Delgçev ve Damyan Gruev halkı örgütlemek için aktif olarak çalışmaya başladılar²⁷.

Makedonya'nın çeşitli yerlerinde örgütler kuruldu. Selanik'te 1896' da İç Örgütün Merkez Komitesi kuruldu. Bu örgütün amacı Türk rejimine karşı tüm Makedon toplulukları ortak payda da birleştirmektir. Hatta bu örgütün Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak kurma çabası sadece Makedonyalılarla sınırlı kalmamıştı. Ermeni örgütleri ile de işbirliği içine girmişti²⁸. 1897 yılında Osmanlı Hükümeti tarafından İMDÖ'nün ortaya çıkarılması ve örgüt üyelerine karşı yapılan tutuklamalar, İç Örgüt için büyük bir darbe idi. Bu kritik durumda örgüt harekete geçti, ve 1898 sonbaharında Selanik'te ki Merkez Komite ve yan komiteleri silahlı birlikler kurmakla görevlendirdi. Bunun sonucu olarak Makedonya'da Eksarhane tarafından sistematik bir silahlı hareket başladı. Çete faaliyetlerinin başladığı bu dönem de Makedonya Sorunu yeni bir boyut kazandı²⁹.

Osmanlı Devleti'de Makedonya'da bu sıkıntılarla uğraşırken bir diğer gündemi de Girit Meselesi oluşturmaktaydı. 1897 yılına gelindiğinde Girit'te Rumlar, Yunanistan ile birleştiklerini ilan ettiler. Yunanlılar adaya asker çıkardılar. Ancak Avrupalı devletlerin araya girdi ve adaya asker çıkardılar, ada için Osmanlı Sultanına bağlı otonom bir yapı önerdiler, bu öneri Osmanlı Hükümeti tarafından kabul görmesine rağmen Yunanlılar kabul etmedi. Hatta sorunu zorla çözmek amacıyla Makedonya'ya asker sevkiyatı yaptılar. Bu durum Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yeni savaş sebebi oldu. 1897 Nisanında Osmanlı Devleti

²⁶ Hacısalihoğlu, a.g.e, s.47-48

²⁷ Hacısalihoğlu, a.g.e, s.48-50

²⁸ Hacısalihoğlu, a.g.e, s.48-50

²⁹ Hacısalihoğlu, a.g.e, s.52

Yunanistan'a savaş ilan etti Mayıs ayında savaş Yunanistan'ın yenilgiyle sona ermesine rağmen aracı büyük güçler tarafından adaya özerklik verildi. Bulgar hükümeti olası Osmanlı-Yunan savaşını fark ettikten sonra Makedonya'da reform yapılması hususunda Yunan hükümetine işbirliği teklif etti. Bulgar tarafının çıkarlarına daha çok hizmet eden, tüm Makedonya'nın otonomisini öngören bu reform teklifi Yunan hükümeti tarafından reddedildi. Yunanistan'ın Girit ile uğraşması Makedonya'da Bulgarlara rahat çalışma ortamı bırakıyordu. Yine de bölgede işbirliği yapacak güç araya Bulgaristan aradığı desteği Sırbistan ile uzlaşma sağlamayarak bulmayı başardı. “*Ugodba*” gizli antlaşmasına göre; “ *iki hükümet Makedonyada statükoyu değiştirecek bir eylemi önceden birbirlerine haber vermeden yapmayacaklardı. Ulusal, mezhepsel ve okul sorunlarında birbirlerine karşı mücadele etmeyeceklerini, aksine dayanışma içinde bulunacaklarını kararlaştırdılar...*”³⁰

Bu iki devlet Osmanlı- Yunan Savaşında tarafsız kaldılar ve buna karşılık Makedonya'da bazı imtiyazlar elde etmeye çalıştılar. Balkan ittifakının oluşmasını engellemek isteyen Osmanlı Devleti, bu iki devlete imtiyazlar tanıdı. Makedonya'da Sırların yeni okullar açmasına izin verilmesinin yanında, Babıâli Üsküp Rum Metropolitliğine bir Sırp atadı. Bulgaristan ise Manastır ve Debrede Bulgar Eksarhlığı metropolitleri kurulması için berat elde etti³¹. Makedonya'da sadece Sırp, Rum ve Bulgarların kurmuş olduğu örgütler bulunmuyordu. Rum Patrikhanesi'nin baskısından kurtulmak isteyen Ulahlarda örgütler kurmaya başlamışlardı. Ulah çeteleri Rumlara karşı Bulgar çeteleri destekleyerek komitacılığa başlamışlardı³².

Makedonya'da Islahat Çalışmaları

Bu üç devlet arasında uzlaşma sağlanamaması, Makedonya'da sürekli karışıklığa neden oluyordu. Bu çatışmalara Ulahlarda katılıyordu. 1897 yılına gelindiğinde Makedonya iyice karışmıştı. Çete faaliyetleri, soygunculuk, adam kaçırma had safhaya ulaşmıştı. Bu şekilde Avrupa'nın dikkatini çekmeye çalışıyorlardı. Bu tarihten itibaren, Rusya ve Avusturya'nın harekete geçmesi soruna milletlerarası nitelik kazandırmaya başladı. Yahudiler, Makedonya'nın Osmanlı Devleti'nde kalmasını istiyorlardı. Onlar, İspanya'dan zorunlu göç etmek zorunda kaldıktan sonra sığındıkları bu Osmanlı toprağındaki huzur ve hoşgörüden memnundular. Bu ortam bozulsun istemiyorlardı. Yahudiler Osmanlılık fikrine

³⁰ Hacısalıhoğlu, *a.g.e*, s.51

³¹ Adanır, *a.g.e*, s.134

³² Ali Arslan, “Makedonya'da Rum Ulah Çatışması” s.10

gönülden bağıydılar³³. Bu dönemde Osmanlı Devleti bir taraftan Girit, bir taraftan da Ermenilerle uğraşmakta idi³⁴. XIX. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı tutumu da değişmişti. İngiltere artık Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve paylaşmak istiyordu. Bu sebeple İngiltere Makedonya'daki olayları bahane ederek Babıali'yi sıkıştırmakta ve bölgede ıslahat yapılması konusunda ısrarcı davranıyordu. Bölge de terörün artması üzerine II. Abdülhamit'in talimatıyla, 1902 yılı kasımın da "*Rumeli Vilayetleri Hakkında Talimat*" adıyla yapılacak ıslahatlar yayımlandı³⁵. Bu talimat ile valilerin yetkileri genişletilmiş, mahkemeler bağımsız hale getirilmiş, jandarmanın ise Müslüman ve gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın birlikte çalışmasına karar verilmişti. Yine genel müfettişlik makamı talimat ile tahsis edildi. Bu makama Hüseyin Hilmi Paşa tayin olunarak Selanik'e gönderildi. Hüseyin Hilmi Paşa bölge de başarılı çalışmalar yapmış olsa da bölgedeki çeteciler amaçlarından vazgeçirilemedi. Osmanlı Devleti'nin Makedonya'da yaşanan tüm bu sorunları çözmek için yaptığı yenilikler hiç kimseyi memnun etmemişti. İngiltere, bölgede ıslahat çalışmalarının genişletilmesini istiyordu. 1902'de öne sürülen ıslahat paketine göre İngiltere, Selanik, Manastır ve Kosova vilayetleri ve jandarma örgütüne özerklik verilmesini ve Makedonya'ya Hristiyan bir genel vali atanmasını istiyordu. İngiltere'nin bu reform paketi Rusya'nın telaşlanmasına neden oldu³⁶.

Tüm ıslahat çalışmalarına rağmen 1903 yılında çıkan İllinden Vilayetinde çıkan isyan, sorunu yine Avrupa gündemine taşımış ve "*Mürszteg Tasarısı*³⁷" adı verilen reform paketi hazırlanmış fakat bu reform programı da, Bulgar ve Rum kiliseleri arasındaki sorunu çözmemişti. Her iki tarafa ait çeteler Makedonya Halkını bağılı bulunduğu kiliseden zorla ayırarak bağılı buldukları dini merkezi değiştirmeye çalışıyordu. XIX. yüzyılda Milliyetçilik akımının en şiddetli yaşandığı Balkanlar'da, ulus devletle kilise örgütlerinin iç içe geçtiği

³³ Cansel Kaya, Makedonya Sorunu'nun Tarihsel Gelişimi, İstanbul 2011, s.111

³⁴ Armaoğlu, a.g.e, s.585

³⁵ Armaoğlu, a.g.e, s.587

³⁶ Armaoğlu, a.g.e, s.587-588

³⁷ Mürszteg programının önemli noktaları şunlardır:1-Hilmi paşa nezdinde Avusturya ve Rusya ikişer sene sivil ajan tayin edecek, 2- Jandarmanın tensiki Osmanlı hizmetine girecek olan Avrupalı generale ve aralarında bölgeleri taksim edecek Avrupalı zabıtlere tevdi edilecektir,3- Memlekette bir sükûnet müşahede edilince muhtelif ırklara mensup olanların daha muntazam gruplar halinde bulunmalarını temin için hükümetten kaza ve nahiyelerin idari hudutlarının tadili istenebilecektir,4- İdari ve adli teşkilatta Hristiyanlar dahi istihdam olunacak mahalli idarelerin salahiyyetlerine vüsat verilecektir,5- Makedonya'nın daha sonra Bulgar, Yunan ve Sırp olmak üzere ulusal bölgelere ayrılmasını öngörüyordu, 6- Osmanlı hükümeti, o ana kadar ilan edilen ve gelecekte gerekli görülen reformları, bekletmeden hemen yürürlüğe koymakla yükümlü olacaktır,6- İhtilal esnasında Avusturya ve Rusya konsoloslarının katılımıyla yarısı Müslüman, yarısı Hristiyan azadan memurlar bulundurulacak,7- İhtilal esnasında zarara uğramış Hristiyanlara tazminat verilecek evleri yanmış olanlar bir sene vergiden muaf tutulacaktır,8- İlave sınıflarının efradı terhis olunacak. Bk. Cansel Kaya, *Makedonya Sorunu'nun Tarihsel Gelişimi*, İstanbul 2011, s.124-125

görülür³⁸.

Her fırsatta Osmanlı Devleti'nin işlerine karışmayı ev ödevi kabul eden Avrupalı devletler, bu kez de Bulgaristan'ın koruyuculuğunu üstlenmişti.1903 yılındaki karışıklıklar, dünya kamuoyunu Osmanlı aleyhine çevirmişti. Bu karışıklıklar nedeniyle, İngiliz Kralı Yedinci Edward, sorunu çözmek için Rusya Çarı İkinci Nikola'ya görüşme teklif etmişti. Amacı olası Avusturya- Rus savaşını engellemektir³⁹. İkili Reval şehrinde bir araya geldiler. Burada alınan kararlar şu şekildeydi.⁴⁰

1- Makedonya'ya yedi yıl süreyle Avrupalı bir genel vali tayin edilecekti. Bu vali Avrupa adına serbestçe hareket edebilecekti.

2- Babıâli'ce Makedonya'ya özel ve ayrı bir idare şekli kurulacaktı.

3- Jandarmanın Rusya, Fransa, İtalya, İngiltere ve Avusturya'nın müştereken, göndereceği reformcu subaylar tarafından idare edilmesi

4- Maliyenin tamamının Avrupalı Devletlerin kontrolü altına alınması

5- Makedonya'nın ayrı bir bütçesi olması ve bütçe de askerlik masraflarının bulunmaması...

Reval'de, Makedonya jandarma bölgelerine ayrıldı. Selanik'te Ruslar, Drama'da İngilizler, Serez'de Fransızlar yerleştiler. Kosova Vilayeti; Avusturya'nın, Manastır Vilayeti; İtalyanların jandarma reform örgütüne alındı. 150 civarında subay bulunduğu Makedonya reform organizasyonunun başında General George bulunuyordu. Artık Makedonya'da Osmanlı Hükümeti'nin etkinliği kalmamıştı. Tüm yetkiler General George komutasındaki Jandarma Reform Dairesi'nde bulunuyordu. Bölgedeki Osmanlı komutanları da bu daireye bağlanmıştı. Bulgarlar, Sırlar, Ulahlar vs. milletler dilek ve şikâyetlerini reformcu subaylarına bildiriyorlardı. Bölge de Osmanlı Hükümeti'nin varlığı kalmamıştı⁴¹. Avrupa devletleri bölge de yaşanan her olaydan Osmanlı Devleti'ni sorumlu tutuyorlardı. Bulgar çeteleri Manastır'ın "Rakova" köyünde ve Yunan çeteleri ise "İşkoçvir ve Puluk" köylerinde katliam derecesinde dehşet uygulamışlardı. Osmanlı Devleti, bölgede huzuru sağlayarak yabancı devletlerin işlerimize karışmasını engellemek için bu çetelerle mücadele etti. Bu mücadele sonuçsuz kaldı, artık ipin ucu Osmanlı hükümetinin elinde değildi. Makedonya'nın durumu artık İngiliz ve Fransız parlamentolarında görüşülüyordu. Sultan II. Abdülhamit ve Babıâli Makedonya

³⁸ Kaya, a.g.e., s.100

³⁹ Uzer, a.g.e, S.85

⁴⁰ Uzer, a.g.e, S.85

⁴¹ Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara 1987, s. 86.

sorunu karşısında çaresiz kalmışlardı. Bu durumu Osmanlı Devleti lehine dönüştürecek fikir Alman İmparatoru II. Wilhelm'den gelmişti. Artık II. Abdülhamit bu durumu, bölgedeki dengeleri sağlamak ve Avusturya ve Rusya arasındaki rekabetten yararlanacak siyasi bir malzeme olarak kullanacaktı⁴².

Reval Görüşmeleri kararları Babı'ali'ye bir nota şeklinde tebliğ edildi. 1908 yılına kadar bölgede gerekli düzenlemelerin yapılması ve sükûnetin sağlanması için süre verildi. Bu nota Hristiyanlar özellikle Bulgar halk arasında coşkuyla karşılandı. Ancak Rumların durumun bir süre sonra kendi aleyhlerine döneceğini anladılar. 1907 Şubat - 1908 Mart ve Nisan aylarında Bulgarlara karşı eskisinden daha geniş faaliyete giriştiler. Yunan subaylarının komutasında 300 kişilik çeteler Makedonya'ya girdi, önlerine Bulgar köylerini yakıp yıkmaya, rastladıkları Bulgarları öldürmeye başladılar⁴³. Makedonya'da, Bulgarlar, Sırp ve Yunanlılar arasında okul ve kilise açma rekabeti vardı. Artık okullarda eğitim öğretim, kiliselerde ibadet yapılmıyordu. Halk zorla kiliselere götürülüyor, çocuklar baskı ile okullara kayıt ediliyorlardı⁴⁴. Bu kurumlar Balkan uluslarının millileşme davalarına hizmet eder hale gelmişlerdi.

Sonuç

Kilise ve mektepler meselesinin ortaya çıkmasından sonra düşman kamplara bölünen Hristiyan topluluklar, kanunun maksadıyla ortaya çıkmasından sonra tek tek bir araya gelerek, aralarındaki husumetleri sona erdirmek için karşılıklı ziyaretler gerçekleştirdikleri görülmüştür. Bu ziyaretlerden biri Manastır mebusu Pançe Doref efendi ile Rum mebuslar Boşo, Honeus, Vamvakas ve Dinkas Efendiler arasında gerçekleşti. Bu kişilerin ilk önce Fenere giderek Rum Patriği ile görüşmüşlerdi. Pançe Efendiye büyük bir iltifat gösteren patrik Eksarhane ile bir yakınlaşma işbirliği arzusunda olduğunu beyan etmişti. Pançe Doref Efendi, Eksarhanenin de aynı düşünce de olduğunu patriğe iletmişti⁴⁵.

Bu karşılıklı nezaket ilişkilerinin gelişmesinin hemen akabinde Rum, Bulgar, Ulah ve Ermeni patrikleri bir araya gelerek Osmanlı hükümetine sunmak üzere Makedonya içerikli bir takrir hazırladıklarına dair bilgiler gönderilmeye başlandı.

Kısa bir süre sonra hükümete sunulan bu takririn sonucu henüz belli olmamışken, Ermenice gazetelerden biri Ermeni patrikhanesinin Rum patrikhanesiyle ortak hareket etmeye

⁴² Uzer, *a.g.e.*, s.86-87

⁴³ Uzer, *a.g.e.*, s.87

⁴⁴ Cansel Kaya, *Makedonya Sorunu'nun Tarihsel Gelişimi*, İstanbul 2011, s.117

⁴⁵ 20 Kasım 1910, Tanin No:797, s.4

başladıklarını bildirirken, bu ortak hareket etmenin henüz bir menfaat sağlamadığı gibi mevcut duruma zarar verdiğini yazmaktaydı.

Gazetenin iddiasına göre bu birleşme öncesinde Rum patrikhanesinin kendisini diğer patrikhanelerden üstün kabul etmesi yanında, teşrifatta da kendilerine ayrı bir paye çıkardıklarını bildirmekteydi. Bu iki husus dahi iki patrikhanenin hangi maksada binaen birlikte hareket etmelerini gerektireceği konusunda şüphelere sebep olduğu gibi, ne fayda sağlayacağını da sorgulanmasını gerekli kılıyordu.

Bu son haberler üzerine Ermeni ve Rum Patriklikleriyle Bulgar Eksarhlığı Adliye Nezaretine, yeni birer takrir vermişlerdi. Bu takrirlerin içeriği basına yansımamıştı. Ancak genel olarak adalet talebi ile alakalı oldukları söylenmekteydi. Bununla beraber basına sızan haberlerde Makedonya’da meydana gelen cinayetlerin faileri hakkında kati tedbirler alınması için ahali tarafından patrikhaneye yapılan müracaatlar sebebiyle bu takrirlerin verilmiş olabileceği de muhtemel görünmekteydi.

Bu müracaatların gerçekten Makedonya’daki cinayetlerin sona erdirilmesi hususunda verilip verilmediği konusunda zamanın basını da ikna edilmiş değildi. Bu husus her iki tarafça da sorgulanırken basın patrikhanelerin bu ortak tavrı değerlendirirken, takrirlerin gerçekten adaletin sağlanıp cinayetlerin durdurulması yönünde verilmiş olması halinde, hükümetin asli vazifesi olan bu hususta patrikhanelerin de yardım etmesi gerektiği belirtilmekteydi.

Kaynaklar

Ali Arslan, “Makedonya’da Rum-Ulah Çatışması” *İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 4.

Cansel, Kaya, “*Makedonya Sorununun Tarihsel Gelişimi*”, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.7, Ankara 1995.

Fahir Armaoğlu, 19. yy. Siyasî Tarihi 1789–1914. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi (1997).

Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları (2001).

Haydar Çoruh, *Osmanlı’da Değişim Rüzgarları*, Hatay, 2013.

Mehmet Hacısalihioğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, 2008.

Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara 1987.

Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara 1987.

20 Kasım 1910, Tanin No:797, s.4